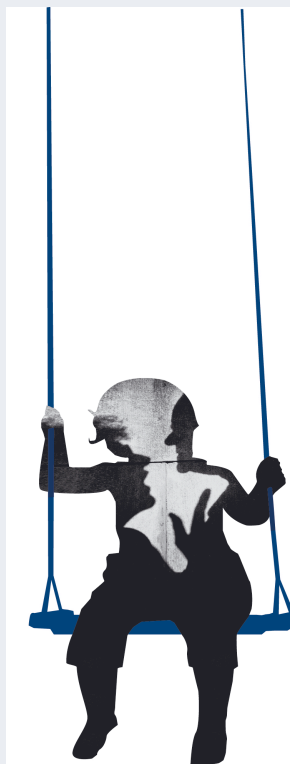

Barn som lever med vold i familien

DESEMBER 2008

FAGBREV NUMMER 1

Et fagbrev utgitt av prosjektet "Barn som lever med vold i familien". Et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold (ATV) i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen, finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet.

Kunnskapsutvikling om vold og barn

Hovedmålsettingen ved prosjektet; "Barn som lever med vold i familien" er kunnskapsutvikling om vold og barn i hjelpeapparatet. Prosjektet er initiert og finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet og er et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ til Vold i Oslo og Senter for Krisepsykologi i Bergen. Vi startet vårt arbeid i januar 2004. Den første treårsperioden var vårt hovedfokus på kunnskapsutvikling i Familievernet. I tre års perioden 2007 – 2010 er vårt hovedfokus kunnskapsutvikling i Barnevernet.

Om dette fagbrevet

Dette er det første av 6 planlagte fagbrev til aktører innenfor det kommunale og statlige Barnevernet, i perioden frem til sommeren 2009. Målsettingen er å informere om vårt arbeid, om ulike ressurser og produkter som finnes og om viktig utviklingsarbeid på området barn og vold. I dette første fagbrevet vil vi først og fremst informere om prosjektet. I de senere fagbrevene vil vi fokusere på ulike problemstillinger i Barnevernets arbeid med barn som enten er vitne til vold mellom foreldrene/ omsorgspersonene og/eller barn som blir direkte utsatt for fysisk vold. De neste fagbrevene vil fokusere i hovedsak på:

Fagbrev 2: Fenomenologisk beskrivelse av tematikken – i et barneperspektiv

Fagbrev 3: Om skadevirkninger av å være utsatt for/ vitne til vold i familien

Fagbrev 4: Om problemstillinger rundt oppdagelse. Og om samarbeid mellom Barnevern, politi, skole, barnehage med flere i sammenheng med dette tema.

Fagbrev 5: Om kartlegging av vold, og om beskyttelse av utsatte barn. Et spesielt fokus på Klemmetsrudmodellen.

Fagbrev 6: Om spesialisert hjelp/tiltak for barn utsatt/ barn vitne

Utviklingsarbeid i prosjektet nå

I denne treårs perioden samarbeider vi nært med 6 barnevernkontorer i Norge; Askøy, Bærum, Fjell, Porsgrunn, Stavanger og Tromsø Barnevernkontorer. Disse tilbys gjennom en to års periode en dag månedlig veiledning. I veiledningsgruppene på 10 personer hver sitter det representanter fra det kommunale Barnevernet, Barnevernvakten og fra statlig Fagteam. I tillegg arrangerer vi i hver av disse kommunene en seminarrekke på 8 – 10 seminarer for barnevernet spesielt, men også for inviterte samarbeidspartnere. I disse seminarene fokuseres det på grunnlagskompetanse om vold; eksempelvis om skadevirkninger av vold mot barn/ barn vitne, om omsorgskompetanse hos voldsutsatte foreldre/ foreldre som utøver vold, om samvær etter vold, om kartlegging og utredningsarbeid, om sikkerhet og samarbeid mellom ulike hjelpeinstanser, om samtale med barn og foreldre i krise m.m.

Alternativ Til Vold

Lilletorget 1
0184 Oslo
Tlf: 22401110
E-post:
per.oystein@atv-stiftelsen.no

**Senter for
Krisepsykologi**

Fortunen 7
5013 Bergen
Tlf.: 55596191 (dir.)
E-post:
vold@krisepsyk.no

Vi har etablert en referansegruppe bestående av 3 fagpersoner innen Barnevernet fra de 3 kommunene og tilhørende fagteam. Denne møtes noen ganger gjennom prosjektperioden for å diskutere utfordringer og muligheter i utviklingsarbeidet. Et sluttprodukt av hele denne prosessen vil være et bokprosjekt i samarbeid med Universitetsforlaget. Denne fagboken vil bli utgitt våren 2010. I tillegg vil vi formulere et eget skriv til barnevernets ansatte, og til Barnevernets faglige og administrativt ansvarlige; om forslag til retningslinjer for Barnevernets arbeid med barn som lever med vold i familien. I slutten av dette fagbrevet vil du finne en oversikt over hvilke fagskriv som til nå er utgitt av prosjektet, og som kan lastes ned fra nettet.

Bakgrunn for prosjektet

Omfanget og konsekvensene av å vokse opp med vold er beskrevet i tidligere prosjektsøknad og prosjektrapport. (Se blant annet: Christensen et. al 1998, Geffner et. al 2003, Graham- Berman & Edleson 2001, Holden et. al 1998, Metell et. al 2001, NIBR rapport 2005: 3). En helt ny norsk rapport fra Nova (Mossige & Stefansen, 2007), om barns voldsutsatthet i familien gjennom oppveksten; direkte utsatt, vitne til og seksuelle overgrep, konkluderer med følgende:

- 25 prosent har opplevd minst en voldshandling fra en forelder
- 8 prosent har opplevd grov vold fra minst én forelder
- Hver tiende ungdom minst en gang har vært vitne til vold mot en av foreldrene
- 22 prosent av jentene og 8 prosent av guttene har blitt utsatt for en mindre grov seksuell krenkelse. 15 prosent av jentene og 8 prosent av guttene har blitt utsatt for mer alvorlige seksuelle krenkelser
- 16 prosent av de som svarte har vært utsatt for minst en grov type krenkelser
- Cirka en halv prosent hadde vært utsatt for alle de tre kartlagte formene for grove krenkelser.

Mye av denne volden er skjult, tabubelagt og dermed hemmeligholdt. Det skjebnefellesskap som eksisterer mellom utøver og offer i en familie, mangedobler vanskelighetene for så vel rettsapparatet som hjelpeinstansene når det gjelder det å gi barna den beste beskyttelse og hjelp. Dette til tross for at vi alle vet at traumer, angst, uro og usikkerhet preger barnas hverdag når de må leve med vold som vitne eller som personlig rammet. (Eriksson, red., 2007)

Erfaringene fra den første prosjektperioden viste at det er store mangler på kunnskap om forekomst av vold, voldens skademekanismer og konsekvensene av vold både hos:

- De som skal oppdra og veilede barna (helsestasjoner, barnehage, skole, og tjenester knyttet til skolen).
- De som skal trygge barnas rettigheter og omsorgssituasjon (Barnevern, politi og rettsapparat).
- De som skal hjelpe barn i akutte kriser og i forhold til hjelpebehov videre (krisesentrene, somatiske helseinstitusjoner og spesialiserte behandlingssteder som BUP og Familievernkontorene).

Det er nødvendig å utvikle kompetanse hos instansene over for å hjelpe barn som har opplevd vold for å fremme deres sikkerhet, legge til rette for en trygg utvikling og hjelpe barn til å mestre livet, og bli sterke igjen, etter traumatiske erfaringer. Barnevernstjenesten er en spesielt sentral aktør i dette arbeidet, og det er særlig viktig at denne instansen til enhver tid er oppdatert og har solid kompetanse når det gjelder å oppdage, kartlegge, planlegge og gjennomføre tiltak for voldsutsatte barn og familiene deres.

Barnevernstjenesten kan ikke være alene om dette arbeidet

Gode tiltak for barn som utsettes for vold forutsetter et tett samarbeid mellom ulike hjelpeinstanser. I prosjektet må en derfor legge vekt på å fortsette utviklingen av samarbeidskompetanse mellom ulike hjelpeaktører gjennom å bygge på det sterke nettverk av sentrale samarbeidspartnere som ATV og SFK allerede har (Familievern, Barnevern, Krisesenter, politi, skole, BUP m.f.). Spesielt er det viktig å holde ved like og videreføre det engasjement og den kompetansen som er utviklet i Familievernet de siste årene.

Verdigrunnlag

Det faglige og verdimesige fundament som ligger til grunn for vår satsning for å bedre forebygging og hjelp til barn som lever med vold i familien, kan oppsummeres i disse hovedpunktene:

- 1) Barn har krav på et verdig og godt liv uten at sentrale menneskerettigheter som trygghet i dagliglivet og optimale muligheter for en god mental helse blir krenket eller forsømt.
- 2) Barn er individer i vekst og utvikling og har dermed spesielle beskyttelsesbehov og utviklingskrav. Eksempler på dette er å unngå langvarige påkjenninger og negative modeller som kan føre til en kriminell og voldelig løpebane eller gjøre dem til engstelige voksenpersoner med redusert livskvalitet.
- 3) Barn er fremtidige foreldre. Gjennom systematiserte studier av begreper som sosial arv er det sannsynliggjort at et langvarig, negativt oppvekstklima preget av vold og frykt påvirker egen foreldrepraksis negativt. For en ikke ubetydelig andel prosent kan dette dreie seg om "arvet" barnemishandling.
- 4) Barns viktigste omsorgspersoner vil nesten alltid være deres foreldre. Hvordan foreldre forholder seg til volden og barnet kan være avgjørende for barns utvikling. Gode intervensjoner for barn som vokser opp i familier med vold vil kreve kompetanse og utvikling av hjelpetilbud for foreldre som er offer for eller utøver av vold.
- 5) Mange av de langtidskostnadene som en voldelig oppvekst kan føre til er av stor samfunnsmessig betydning, også økonomisk. I første rekke tenker vi her på den skade voldseksponerte barn gjennom livsløpet kan påføre andre, samt det store tap og den store kostnad som en avviker- karriere innebærer for samfunnet.

Målsetting med prosjektet 2007 - 2010:

1. Bedre kunnskapsgrunnlaget for arbeid med barn som utsettes for vold i nære relasjoner
2. Formidle kunnskap bredt ut til hele Barnevernstjenesten og deres samarbeidspartnere
3. Bidra til å øke kvaliteten på Barnevernets arbeid med voldsutsatte barn.
4. Bidra til nettverksbygging rundt arbeidet med voldsutsatte barn

De som er med i sentral prosjektgruppe nå:

Fra Senter for Krisepsykologi:

Psykolog Unni Heltne; prosjektleder

Psykolog Arne Blindheim

Psykolog Elin Hordvik

Psykolog Magne Raundalen

Sosionom Hege Rekdal

Psykolog Marianne Straume

Psykolog Hanne Cecilie Braarud

Psykolog Kari Eriksen

Fra Alternativ Til Vold:

Psykolog Per Øystein Steinsvåg; prosjektleder

Familieterapeut Øivind Aschjem

Psykolog Ingunn Eriksen

Psykolog Kaja Johannesen

Sosionom Wenche Tobiassen Sanna

Psykolog Hanne Netland Simonsen

Flere andre kollegaer og eksterne samarbeidspartnere har vært involvert i deler av prosjektet underveis.

Oversikt over mer informasjon fra prosjektet

Fagskriv som kan lastes ned fra våre hjemmesider under:

- Bulleteng 1: Introduksjon til tema
- Bulleteng 2: Sikkerhetsarbeid
- Bulleteng 3: Om arbeid med barn i gruppe
- Bulleteng 4: Voldsutsatte mødre og omsorg
- Bulleteng 5: Fedre som utøver vold og omsorg
- Bulleteng 6: Om skadevirkninger (kommer snart)
- *Små vitner til vold*: Et informasjonshefte om barn og vold til foreldre berørt av vold
- Sluttrapport fra prosjektet 2004 – 2007 (sendes ved henvendelse pr. e-post)
- Informasjonshefte om: *Barnefordelingssaker der det er påstander om vold* (lastes ned på BLD sin hjemmeside)
- Kartleggingspakke for voksne og barn; de som utøver vold og de som blir utsatt for vold (kan sendes ved henvendelse pr. e-post)
- En veileder for gruppearbeid med barn og en manual for individuelt arbeid vil bli ferdig snart – og vil da legges ut på våre nettsider.

Våre hjemmesider/ e-post henvendelse:

Alternativ Til Vold: <http://www.atv-stiftelsen.no/>

Mail: per.oystein@atv-stiftelsen.no

Senter for Krisepsykologi: <http://www.krisepsyk.no/>

Mail: vold@krisepsyk.no

Andre sentrale hjemmesider:

BLD: <http://www.regjeringen.no/bld>

Bufetat: <http://www.bufetat.no>

Barneombudet: <http://www.barneombudet.no/>

NKVTS: <http://www.nkvts.no/>

NOVA: <http://www.nova.no/>

FAFO: <http://www.fafo.no/>

NIBR: <http://www.nibr.no/>

Reform. <http://www.reform.no/>

Krisesentersekreteriatet: <http://www.krisesenter.com/>

Krisesenterforbundet:

<http://www.norskkrisesenterforbund.no/>

Barnevernets utviklingssenterm Vestlandet:

<http://www.unifobhelse.no/index.php?Gruppe=2&Lang=nor>

Barnevernets utviklingssenter, Midt Norge:

<http://www.ntnusamfunnsforskning.no/sitepageview.aspx?sitePageID=1002>

Barnevernets utviklingssenter, Nord: <http://www.bvunn.no/>

Nasjonalt nettbibliotek for barnevern og familievern:

<http://www.nbbf.no/BUF/rss/Portal.php>

Barn som lever med vold i familien

FEBRUAR 2009

FAGBREV NUMMER 2

Et fagbrev utgitt av prosjektet "Barn som lever med vold i familien". Et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold (ATV) i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen, finansiert av Barne og likestillingsdepartementet.

Kunnskapsutvikling om vold og barn

Hovedmålsettingen ved prosjektet; "Barn som lever med vold i familien" er kunnskapsutvikling om vold og barn i hjelpeapparatet. Prosjektet er initiert og finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet og er et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold i Oslo og Senter for Krisepsykologi i Bergen. Vi startet vårt arbeid i januar 2004. Den første treårsperioden var vårt hovedfokus på kunnskapsutvikling i familievernnet. I tre års perioden 2007 – 2010 er vårt hovedfokus kunnskapsutvikling i barnevernet.

Om dette fagbrevet

Dette er det 2. av 6 planlagte fagbrev til aktører innenfor det kommunale og statlige Barnevernet, i perioden frem til sommeren 2009. Det 1. fagbrevet kan, om du ikke har fått dette, lastes ned fra våre nettsider. Målsettingen er å informere om vårt arbeid, om ulike ressurser og produkter som finnes og om viktig utviklingsarbeid på området barn og vold. I dette 2. fagbrevet vil vi gi en fenomenologisk beskrivelse av tematikken.

Oversikt over fagskriv; de som er utgitt og de som kommer før sommeren 2009.

Fagbrev 1: Beskrivelse av prosjektet; Barn som lever med vold i familien (januar 09)

Fagbrev 2: Fenomenologisk beskrivelse av tematikken – i et barneperspektiv (februar 09)

Fagbrev 3: Om skadevirkninger av å være utsatt for/ vitne til vold i familien

Fagbrev 4: Om problemstillinger rundt oppdagelse. Og om samarbeid mellom barnevern, politi, skole, barnehage m.f. i sammenheng med dette tema.

Fagbrev 5: Om kartlegging av vold, og om beskyttelse av utsatte barn. Et spesielt fokus på Klemmetsrudmodellen.

Fagbrev 6: Om spesialisert hjelp/tiltak for barn, utsatt/ barn vitne

Fagbrev 2

Hvordan opplever barn å vokse opp med vold i familien?

"Jeg klarer ikke å la være å tenke på at mamma kan dø når jeg er på skolen. Når jeg er her kan jeg jo ikke passe på". Kristian 11 år

Å leve i familier med vold, enten denne primært er mellom foreldrene eller/og i tillegg rettet mot barnet, er for barn som å leve i en krigssone, bare at denne krigen foregår i det skjulte. Det vanlige livet til barna blir ikke

avbrutt, og volden blir sjelden snakket om. Det ligger en forventning om at barnet skal fremstå for omverdenen som om alt er ok. Følelser av skam og et behov for å skjule virkeligheten er dilemma barna står i. Konsekvensen er at barna ikke får noen anerkjennelse av krigen, men må holde ut i stillhet, isolert og alene. Familievold rører ved barnets fundamentale behov for trygghet. Trygghet er en grunnmur i barns utvikling (Main & Hesse, 1990). Vold i familien gjør barn utrygge, og gjør at barna hele tiden blir på vakt. Barn som opplever å miste tryggheten hjemme, går gjerne på tå hev hele tiden. De forsøker å være snille, greie og pliktoppfyllende fordi de er redde for mer vold. For mange barn er uforutsigbarheten i volden blitt en slags hverdag. Barna blir slitne av aldri å vite hva som skjer hjemme – i kveld, i natt, neste morgen eller dagen etter (Mullender et. al, 2002; Eriksson et. al, 2008). Når begynner pappa å slå mamma igjen?

I 2007 kom Norges første omfangsundersøkelse fra NOVA om vold og overgrep mot barn og unge (Mossige & Stefansen, 2007). Hver 10. ungdom oppga at de hadde sett eller hørt en av foreldrene bli utsatt for fysisk vold gjennom oppveksten. Internasjonal forskning viser at barn er til stede i 80-95% av voldsepisodene (Geffner et. al. 2003). Barn får med seg så mye mer enn det voksne tror. Vår erfaring er at barna får med seg det som skjer. Forskning viser det samme (Almqvist & Broberg, 2004). Selv om barna ikke ser volden, merker de at noe er galt. Det skaper frykt og utrygghet, og er skadelig for barna.

Tause barn eller døve og blinde voksne?

Barnas egne fortellinger vil ofte bringe oss nærmere sannheten om hvilke påkjenninger denne gruppen barn lever under og hvordan de opplever å vokse opp med en konstant opplevelse av utrygghet.

I det nasjonale barneprosjektet til ATV og SfK har barn tilført oss mye kunnskap om sine livssituasjoner som mange voksne hjelpere har vært relativt uvitende om inntil for få år siden. De har lært oss om påkjenninger som har blitt møtt i stor ensomhet og en lengsel etter at volden skal ta slutt. Gjennom å høre barnas egne historier får hjelpere mulighet til å få et innblikk i deres liv og utfordringer. Denne innsikten kan være til stor hjelp for å kunne hjelpe barna og deres familier. Møte med barna vekker også en uro i oss som hjelpere, barns utvikling går svært fort, og det haster å hjelpe.

Vi vil understreke at de fleste av de barn vi har blitt kjent med gjennom årene i barneprosjektet har vært alene om sine hemmeligheter, og at alle barnets sansemodaliteter har blitt påvirket:

1. De fleste av barna har vært til stede gjennom å se volden direkte.
2. De fleste av barna forteller at de også har hørt volden.
3. Alle barna har opplevd følgene av volden.
4. Alle forteller om en oppvekst i utrygghet.
5. De fleste av barna forteller om en opplevelse av at volden har vært skjult for andre. Til dette punktet er det imidlertid grunn til å stille utforskende spørsmål rettet til voksne som har møtt mange av disse barna i barnehager, skoler eller på andre arenaer.

Innenfor disse rammene prøver redde barn å leve livet sitt så godt det lar seg gjøre. Påkjenningene som følger av disse 5 foregående punktene gjør imidlertid denne oppgaven til en svært krevende (overlevelsese)øvelse.

Gjennom barneprosjektet har vi blitt presentert for følgende sannheter om hvordan barn blir preget av volden:

- **Redde barn må leve med sviket fra en voldelig omsorgsperson.** Barna må forholde seg til forvirring, hjelpeløshet og doble budskap. Lengselen etter trygghet har vanskelige

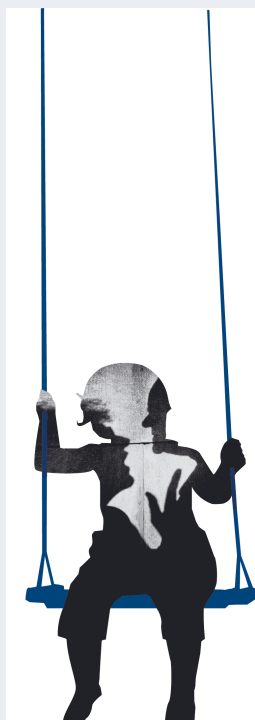

Barn som lever med vold i familien

MARS 2009

FAGBREV NUMMER 3

Et fagbrev utgitt av prosjektet "Barn som lever med vold i familien". Et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold (ATV) i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen, finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet.

Kunnskapsutvikling om vold og barn

Hovedmålsettingen ved prosjektet; "Barn som lever med vold i familien" er kunnskapsutvikling om vold og barn i hjelpeapparatet. Prosjektet er initiert og finansiert av Barne- og likestillingsdepartementet og er et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold i Oslo og Senter for Krisepsykologi i Bergen. Vi startet vårt arbeid i januar 2004. Den første treårsperioden var vårt hovedfokus på kunnskapsutvikling i Familievernet. I tre års perioden 2007 – 2010 er vårt hovedfokus kunnskapsutvikling i barnevernet.

Om dette fagbrevet

Dette er det 3. av 6 planlagte fagbrev til aktører innenfor det kommunale og statlige Barnevernet, i perioden frem til sommeren 2009. Om du ikke har fått de 2 første fagbrevene, kan de lastes ned fra våre nettsider. Målsettingen er å informere om vårt arbeid, om ulike ressurser og produkter som finnes og om viktig utviklingsarbeid på området barn og vold. I dette 3. fagbrevet vil vi gå i gjennom noe av forskningen når det gjelder skadevirkningen for barn av å være utsatt for vold og/ eller vitne til vold.

Oversikt over fagbrev; de som er utgitt og de som kommer før sommeren 2009:

Fagbrev 1: Beskrivelse av prosjektet; Barn som lever med vold i familien (jan. 09)

Fagbrev 2: Fenomenologisk beskrivelse av tematikken – i et barneperspektiv (febr. 09)

Fagbrev 3: Om skadevirkninger av å være utsatt for/ vitne til vold i familien (mars 09)

Fagbrev 4: Om problemstillinger rundt oppdagelse. Og om samarbeid mellom barnevern, politi, skole, barnehage m.f. i sammenheng med dette tema.

Fagbrev 5: Om kartlegging av vold, og om beskyttelse av utsatte barn. Et spesielt fokus på Klemmetsrudmodellen.

Fagbrev 6: Om spesialisert hjelp/tiltak for barn utsatt/ barn vitne

HVORDAN SKADES BARN AV Å VÆRE UTSATT FOR VOLD OG VITNE TIL VOLD. KUNNSKAP FRA FORSKNING OG KLINIKK

Det er mange perspektiver vi kan velge når vi vil bedre hjelpen til barn som opplever vold i familien sin. Først vil vi fremheve barndommens egenverdi. Slik vi ser det er det selve kjernen i Barnekonvensjonen, at barn skal ha det best mulig nå når de er barn. Både ute i oppvekstmiljøet, og i oppveksten hjemme med foreldre og slekten for øvrig. Vi kan langt på vei hevde at en god barndom er den beste livspolise vi kan utstede på barn med tanke på

fremtidig utvikling og livskvalitet.

Resultat fra forskning

Barn tar både fysisk og psykisk skade av å bli utsatt for vold. For de minste barna ser det ut til at direkte vold, men også opplevelsen av at omsorgspersonen utsettes for vold kan ha konsekvenser for utviklingen av hjerne og nervesystem, tilknytning til omsorgspersonene og kognitiv utvikling. Gjentatte traumatiske opplevelser fører til overproduksjon av stresshormon i nervesystemet. Dette kan både hemme utviklingen av viktige hjernestrukturer og forbindelsen mellom disse, og også svekke forbindelser som allerede er utviklet. Særlig ser dette ut til å skade de hjernestrukturene og forbindelsene som gir kontroll over aggresjon, hjelper oss til å arkivere hukommelsesmateriale og strukturer som gjør oss i stand til å tolke og reagere adekvat på sosiale signaler fra andre (Wolfe et al., 2003; Teicher, 2006, Eriksen, 2006).

Noen av de viktigste konklusjonene fra såkalte meta-analyser, hvor forskerne har gått i gjennom de beste vitenskapelige rapportene kan oppsummeres i følgende hovedpunkter:

- 1) Barn som er blitt eksponert viser flere negative emosjonelle ettervirkninger, sammenlignet med barn som ikke er blitt eksponert. Det gjelder både eksternaliserende adferd som aggresjon og utagering for øvrig og internaliserende adferd som depresjon og angst.
- 2) Når en ser på en gitt gruppe barn som blir berørt av vold i familien, vil ca 40 % ha definerte skader som faller inn under våre diagnosesystemer. Det vil si at vi med sikkerhet kan si at det er betydelige skader allerede synlige i barndommen. Det betyr samtidig at det er et stort antall barn som ikke viser synlige tegn på slike negative reaksjoner. Dette kalles moderate effektstørrelse.
- 3) Jo hyppigere og alvorligere vold, jo større skadevirkninger.
- 4) Sammenhengen mellom vold og virkning er høyere hos de barna som både har vært vitne til vold i familien og selv blitt eksponert for vold.
- 5) Når det gjelder virkningene på kognitive funksjoner og skoleprestasjoner er resultatene mer sprikende mellom meta-analysene. Foreskjellige undersøkelser finner ulike sammenhenger, alt fra ingen sammenheng til moderat sammenheng. Det er enighet om at det for mange barns vedkommende kan få sterke utslag på konsentrasjon og dermed skoleprestasjoner.
- 6) Når det gjelder kjønnsforskjeller varierer også resultatene fra undersøkelse til undersøkelse, men de går klart i retning av at gutter reagerer mer med aggresjon og utagering enn jentene, selv om sammenhengen er svak i flere av studiene. Denne sammenhengen blir tydeligere dess eldre barna blir.

(Wolfe et al., 2003, Kitzman et al., 2003, Davies, 2005, Jacobus, 2005, Sternberger et al., 2006, Dawnovise & Chanmugam, 2007)

Omfattende gjennomganger av mange studier har en del begrensninger: For det første finnes det ikke nok studier av ungdom over 12 år til å foreta en holdbar meta-analyse. Vi får ikke fullstendig oversikt over effekten av langvarig eksponering for vold. Vi mangler da også informasjon om hvordan det går med ungdommen når skolen blir mer krevende og de kognitive

Barn som lever med vold i familien

NOVEMBER 2009

FAGBREV NUMMER 4

Et fagbrev utgitt av prosjektet "Barn som lever med vold i familien". Et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold (ATV) i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen, finansiert av Barne og likestillingsdepartementet.

Kunnskapsutvikling om vold og barn

Hovedmålsettingen ved prosjektet; "Barn som lever med vold i familien" er kunnskapsutvikling om vold og barn i hjelpeapparatet. Prosjektet er initiert og finansiert av Barne, likestilling- og integreringsdepartementet (BLID) og er et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold (ATV) i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen. Vi startet vårt arbeid i januar 2004. Den første treårsperioden var vårt hovedfokus på kunnskapsutvikling i familievernet. I tre års perioden 2007 – 2010 er vårt hovedfokus kunnskapsutvikling i barnevernet.

Om dette fagbrevet

Dette er det 4. av 6 planlagte fagbrev til aktører innenfor det kommunale og statlige barnevernet, i perioden frem til jul 2009. Om du ikke har fått de 3 første fagbrevene, kan de lastes ned fra våre nettsider. Målsettingen er å informere om vårt arbeid, om ulike ressurser og produkter som finnes og om viktig utviklingsarbeid på området barn og vold. I dette 4. fagbrevet vil vi fokusere oppdagelse vold i familien og tverrfaglig samarbeid

Oversikt over fagbrev; de som er utgitt og de som kommer før jul 2009:

Fagbrev 1: Beskrivelse av prosjektet; Barn som lever med vold i familien (jan. 09)

Fagbrev 2: Fenomenologisk beskrivelse av tematikken – i et barneperspektiv (febr. 09)

Fagbrev 3: Om skadevirkninger av å være utsatt for/ vitne til vold i familien (mars 09)

Fagbrev 4: Om problemstillinger rundt oppdagelse. Og om samarbeid mellom barnevern, politi, skole, barnehage m.f. i sammenheng med dette tema (november 09)

Fagbrev 5: Om kartlegging av vold, og om beskyttelse av utsatte barn. Et spesielt fokus på Klemetsrudmodellen (november 09)

Fagbrev 6: Om spesialisert hjelp/tiltak for barn utsatt/ barn vitne (desember 09)

Oppdagelse vold i familien og tverrfaglig samarbeid

Vold er tabubelagt

Vold er et tabu både i samfunnet og innad i den enkelte familie. Ubehaget med å ta opp spørsmål knyttet til vold og mishandling gjør at både privatpersoner og fagfolk lar være å ta opp sine bekymringer for barn de møter i nærmiljø eller jobb.

Gjennom prosjektet "Barn som lever med vold i familien", har vi møtt mange barn som har vært direkte utsatt for vold eller som har vært vitne til alvorlig vold mellom foreldrene. Det har vært slående hvor få av disse barna som på eget initiativ har fortalt noen om volden mens den pågikk. Når vi har spurt barna om årsakene til dette, har flere vært tydelige på at de ikke har opplevd det som alternativ å skulle fortelle. De har ikke hatt noen forestilling om at noen utenfor familien kunne hjelpe dem. De har vært redde for ikke å bli trodd, og for å være årsaken til at foreldrene skulle få problemer. Noen har erfart at å fortelle om vold i familien har ført til mer vold og flere problemer hjemme.

Når barn blir spurt om hva som skal til for at de kunne fortelle andre om at de utsettes for vold, svarer mange av dem at de tror det hadde vært nødvendig å bli spurt konkret og direkte. Generelle spørsmål som *hvordan har du det* eller *hvordan går det* kan gi like generelle svar tilbake. Om vi ikke spør konkret om det vi er bekymret om, for eksempel *om noen hjemme slår eller blir slått* får vi ofte ikke vite det. Barn skjønner ikke hvilken informasjon vi er ute ellers, i tillegg kan barnet ha store vansker med å sette ord på det de har opplevd. Det kan være svært vanskelig å finne ordene som beskriver opplevelser som aldri har blitt fortalt til noen før. Det er heller ikke likegyldig hvem som spør. Mennesker barnet har tillit til, og som det tror tåler å høre hva det har å fortelle, er lettere å fortelle til. Samtidig kan barn kan fortelle om voldsopplevelser til mennesker de ikke kjenner så godt, fordi de virker tillitsvekkende gjennom måten de spør og viser interesse på.

Det er viktig å stille konkrete spørsmål

Når vi skal få informasjon om vold er det viktig å spørre konkrete spørsmål. Generelle spørsmål som *hvordan har du det* eller *hvordan går det* kan gi like generelle svar tilbake. Om vi ikke spør konkret om det vi er bekymret om, for eksempel *om noen hjemme slår eller blir slått* får vi ofte ikke vite det. Barn skjønner ikke hvilken informasjon vi er ute ellers, i tillegg kan barnet ha store vansker med å sette ord på det de har opplevd. Det kan være svært vanskelig å finne ordene som beskriver opplevelser som aldri har blitt fortalt til noen før. Mange kan også være utsatt for både vold og alvorlige krenkelser uten at de definerer dette som vold, derfor er måten vi spør på av vesentlig betydning. Dette kan også være tilfelle for voksne voldsoffer.

Før en starter avdekking må en planlegge behovet for sikkerhetstiltak

Før en starter avdekking av vold må en planlegge nøye hvordan

informasjonen en får skal formidles til foreldrene og hvordan en skal beskytte barnet for eventuelle nye voldsepisoder. Der det er mistanke om at barnet blir utsatt for vold gis det anledning til å snakke med barnet uten at foreldrene er informert på forhånd. Dette krever at man har planlagt nøye hvilke tiltak som skal settes inn dersom barnet forteller at det utsettes for vold. Tenker en at informasjon til foreldrene samt videre oppfølging av familien er tilstrekkelig, eller er situasjonen så usikker for barnet at en bør vurdere en akutt plassering. I samtalen med foreldrene i etterkant av samtalen med barnet, er det viktig å vurdere om det er forsvarlig at barnet blir boende hjemme, eller om barnet bør flyttes ut av familien mens barnevernet undersøker situasjonen nærmere. Da det er en av foreldrene som utøver volden kan det optimale for barnet være at det er forelderen som flytter ut mens undersøkelsen pågår. Om dette er et godt nok sikkerhetstiltak avhenger av om en vurderer at den andre forelderen er i stand til å beskytte barnet og ikke påfører barnet ytterligere belastninger ved å bebreide det for å ha satt familien i en vanskelig situasjon.

Unngå at bevisbyrden ligger på barnet så langt det er mulig

Dersom det er mulig bør en innhente mest mulig informasjon fra andre informanter enn barnet, for eksempel barnehagepersonell, lærer, andre familiemedlemmer slik at informasjonen fra barnet ikke er den som "feller" foreldrene. Men i flere tilfeller vil dette være vaskelig å unngå.

Det er så å si umulig å jobbe med saker med familievold uten å samarbeide med andre etater og instanser. Polit, helsevesenet, skoler og barnehage er aktuelle og viktige samarbeidspartnere. En tydelighet med hensyn til at voldsproblematikk må løses i et tverretatlig samarbeid er en viktig målsetting med veiledningen. Dette er særdeles viktig når det gjelder sikkerhet for barn og eventuelt voksne.

Samarbeid med skole, barnehage og helsestasjon

For å få informasjon om barn som utsettes for vold i sin familie er det nødvendig å ha et godt samarbeid med de som har tett kontakt med barn og unge til daglig, nemlig skole, barnehage og helsestasjon. Særlig barnehagen og helsestasjonene melder relativt sjelden saker til barnevernstjenesten, men det kan se ut til at dette endrer seg der det blir satset spesielt å bygge gode samarbeidsrutiner. Rutiner for samarbeid ved avdekking av vold og tilbakemelding der skole/ barnehage og helsestasjon melder, ser ærlig ut til å bidra til at det blir lettere å melde. Informasjon til skole, barnehage og helsestasjon om hvordan barnevernet arbeider, hvilke muligheter barnevernet har til å gi tilbakemelding når en melding er mottatt og hva en melding bør inneholde, kan gjøre det lettere å melde bekymring. Mulighet til å drøfte saker anonymt med barnvernstjenesten kan også gi nødvendig støtte til å ta en slik beslutning. Helsestasjonen står i en særstilling når det gjelder å ha kontakt med de minste og mest sårbare barna. og har viktig kompetanse når det gjelder å vurdere normalutvikling hos barn, denne kompetansen kan være sentral når det gjelder å vurdere når det er grunn til bekymring for et barn. Da er det viktig at samarbeidet og kjenneskapen til barnevernet er slik at bekymringen kan meldes videre.

Samarbeid med pedagogisk psykologisk rådgivingstjeneste

En stor andel barn og unge som utsettes for vold i familien sin utvikler, konsentrasjons, hukommelses og læreversker. Pedagogisk psykologisk rådgivingstjeneste er en viktig samarbeidspartner både når det gjelder å

oppdage at barn som utsettes for vold, og når det gjelder å sette i verk målrettede støttetiltak i barnets skolesituasjon, både faglig og sosialt.

Samarbeid mellom barnevernet og barnevernsvakt

Barnevernsvakter knyttet til større politikamrene er en annen sentral samarbeidspartner i voldssaker. Det er ingen standardiserte rutiner som styrer samarbeid og henvisningsrutiner mellom barnevernsvakt og det ordinære barnevern, og organiseringen av samarbeidet mellom disse kan være et aktuelt tema for veiledningen, særlig kan dette gjelde rutinene for overføringen mellom barnevernsvakt og barnevern. Barnevernsvaktene sitter ofte inne med mye erfaring fra møter med barn og voksne i akutt krise, og fra samtaler med barn og ungdom etter akutte voldsepisoder. Denne kompetansen kan det ordinære barnevernet ha stor nytte av. Samtidig kan barnevernsvaktene oppleve det som et dilemma at de ikke skal følge opp disse barna utover den akutte situasjonen. Barnevernet kan på sin side oppleve at en i liten grad har tilgang til informasjon fra den akutte fasen fordi samarbeidet med barnevernsvakten ofte er tilfeldig og lite systematisk. Begge parter har mye å tjene på å etablere gode formelle samarbeidsrutiner hvordan overføre saker fra akutfase til oppfølgingsfase i barnevernet.

Samarbeid med politiet

Det er viktig å være bevisst hvilke sikkerhetstiltak barnevernet kan sette i verk og hvilke tiltak andre etater rår over. For eksempel kan det være situasjoner der det er umulig å trygge barn og voksne med barnevernets tiltak alene og i disse situasjonene vil det være nødvendig å koble politiet inn i saken. En grundig drøfting av den enkelte barnevernsarbeider og det enkelte kontors holdning til å melde saker til politiet, kan være viktig å ta opp, likeens bevisstgjøring av de skrevne og uskrevne reglene som kontoret har til samarbeid med politiet. Her kan politiets familievoldskoordinator være en viktig diskusjonspartner. Grenseoppgangene mellom barnevernets undersøkelsessak og politiets etterforskning og hvilke konkrete tiltak politiet rår over, er eksempel på problemstillinger som bør diskuteres.

Samarbeid med krisesentrene

Mange av de mest utsatte barna har rømt sammen med mor til et krisesenter. I dag er krisesentrene knyttet nærmere til det offentlige hjelpeapparatet i og med at de er delfinansiert av statlige midler i tillegg til kommunale midler. På krisesentrene er det i dag gjennomgående høy grad av kompetanse, og disse sentrene gjør et særdeles viktig arbeid for å beskytte utsatte barn og foreldre mot vold. For barnevernet vil krisesentrene representere en sentral samarbeidspartner i arbeidet for å legge til rette for et trygt liv for voldsutsatte barn.

Samarbeid med familievern

Samarbeid mellom barnevern og familierådgivingskontor er et annet viktig område som kan utvikles videre i mange distrikt. Fagpersoner innen familievern vil i mange tilfelle være i en nøkkel posisjon når det gjelder å få informasjon om familievold og få kjennskap til familiesituasjoner som er belastende for barn. Familievernkontorene kan også være en mulighet for barn og familier til å få støtte i en krisesituasjon i og med at de kan ta i mot familiene direkte uten henvisning fra andre instanser og ut i fra et rent forebyggende perspektiv. Dersom det lokale familievernkontoret har kompetanse i familievold, kan dette være en behandlingsinstans som er tilgjengelig for kriseintervensjon for voldsutsatte familiemedlemmer.

Familievernkontorene kan også være viktige samarbeidspartnere for barnevernet når det gjelder vurderinger av problemstillinger knyttet til omsorg under samvær.

Samarbeid med psykisk helsevern

En viktig samarbeidspartner for barnevernet er psykisk helsevern, både for barn og voksne. Som for skole og barnehage er det ofte behov for informasjon og personlig kontakt med behandlingsinstitusjonen for å gjøre det lettere å melde bekymring og diskutere bekymringer anonymt med barnevernstjenesten. Der et barn eller en familie har kontakt med helsevesenet kan barnevernet henvende seg til behandler for en uttalelse i en pågående undersøkelse. Et godt kjennskap til hva en behandler kan bidra med og hva som er behandlerens ståsted, kan bidra til at barnevernstjenesten stiller målrettede spørsmål og dermed får nyttig informasjon. For eksempel vil det ofte være vanskelig for barn eller foreldres behandler å skulle uttale seg om foreldres omsorgsevne dersom de ikke har sett barn og foreldre sammen, og dette heller ikke har vært fokus for samtaler.

Dersom familien har vært innlagt i en familiebehandlingsenhet kan barnevernet be om en uttalelse fra oppholdet, men kan oppleve at uttalelsen ikke støtter eventuelle bekymringer om utilstrekkelig omsorg og/ eller mishandling. Dette betyr imidlertid ikke at bekymringen er grunnløs, men kan være et uttrykk for at rammen og støtten som tilbys i institusjonen gjør det mulig for foreldrene å fungere som bedre omsorgspersoner. Oppholdet kan ha gitt viktig informasjon om hvilke betingelser som må være til stede for at de foresatte skal kunne yte adekvat omsorg, men si lite om hvordan familien fungerer i sitt vanlige miljø.

Behandlingsapparatet kan gi verdifull informasjon om barns spesielle behov og hva som må være tilstede i deres omsorgssituasjon for at de skal kunne utvikle seg optimalt.

Samarbeid med fastleger, skolehelsetjeneste og barneavdelinger

Samarbeid mellom barnevernet og somatisk helsevern som fastleger, pедиатere, skoleleger og helsesøstre er også et viktig samarbeidsområde som det kan være nyttig å ta opp i veiledning. Å skape treffpunk slik at disse instansene kan bli bedre kjent med hverandres problemstillinger, måter å jobbe på og få utbytte av hverandres kompetanse kan bidra til viktig kompetanseheving og relasjonsbygging. Som for det øvrige hjelpeapparatet, er det slik at jo mer kunnskap barnevernet har om andres kompetanse og faglige synsvinkel, jo lettere er det å utarbeide godt formulerte forespørsler om uttalelser eller konkrete forespørsler om samarbeid og assistanse. Ansatte ved lokal barneavdelinger og / eller skolehelsetjenesten kan for eksempel inviteres til å delta i enkelte veiledningssesjoner for å informere om sitt arbeid og sine utfordringer med hensyn til familievold. Disse aktørene kan på sin side ha stor nytte av å få bedre kjennskap til lovverket barnevernet arbeider under, barnevernets vurderinger av omsorgssituasjon og risiko.

Tverretatlige konsultasjonsteam

I mange kommuner, eller regioner, er det etablert tverretatlige konsultasjonsteam for vold og overgrep. Disse er ofte satt sammen av representanter for etatene som er nevnt over sammen med barnevernstjenesten. Disse skal gi råd til fagpersoner ved bekymring for at et

barn er utsatt for vold og overgrep, og skal bidra til at det blir lettere å avdekke og melde fra om overgrep, og gjøre det lettere å lage samordnende hjelpetiltak.

Barnehus

Det er nå etablert barnehus i Bergen, Oslo, Trondheim, Tromsø, Kristiansand og Hamar. Ved barnehusene gis det tilbud om dommeravhør, medisinsk undersøkelse og direkte oppfølging av barn som er utsatte for vold eller seksuelle overgrep. Barnehusene har også en viktig rolle i å skaffe oversikt over og samordne lokale hjelpetilbud, og sikre videre lokal oppfølging av barnet. Det er også mulig både for fagfolk og pårørende å henvende seg til barnehuset for å få råd og veiledning.

Eksempler på utprøvede samarbeidsmodeller i Norge

I flere kommuner har barnevernet vært aktivt med i å utvikle samarbeidsmodeller i arbeid med voldsproblematikk i familien, både med tanke på tidlig oppdagelse, akuttarbeid og på gode interne og eksterne rutiner for samarbeid. For de kommuner og barnevernkontor som er interessert i å videreutvikle samarbeidet innen egen kommune kan det være nyttig å ta kontakt med barnevernkontor og kommuner som i flere år har arbeidet med dette temaet spesielt.

- **Drammensmodellen - En tryggere hverdag:** I Drammen kommune er det utarbeidet et samarbeidsprosjekt over flere år, mellom barnehage, skole, barnevern, politi, Alternativ Til Vold og andre sentrale aktører med sikte på alvorliggjøring, kunnskapsutvikling, tidlig oppdagelse og bedre rutiner for samarbeide i arbeid med barn som er utsatt for eller vitne til vold i familien.
- **Kristiansandsmodellen:** I Kristiansand ble det i årene 2005 og 2006 gitt midler til et spennende prosjekt med fokus på samarbeid om familievold mellom politi, barnevern og familiekontor. Prosjektet og erfaringene fra dette, som i dag delvis er nedfelt i daglig praksis i Kristiansand, er beskrevet i en artikkel i; *Fokus på Familien 2006*; Nr 04, s. 242 - 256
- **Lerkendalmodellen - TVERRFAGLIG INNSATS I AKUTTARBEID (vold, overgrep, rus, psykiatri).** I Lerkendal i Trondheim har barnevernet gjennom flere år utviklet modell for interne rutiner, kunnskapsspredning og samarbeid med barnehager og skoler i akuttarbeid.
- **Stavangermodellen:** Barnevernet i Stavanger (barnevern, barnevernvakt og statlig fagteam) har vært med i dette nasjonale prosjektet, og er det kontoret som kanskje er kommet lengst i å utforme konkrete rutiner for samarbeid med politi og andre instanser i akuttarbeid, og i videre oppfølging av familievoldssaker.
- **Mye utviklingsarbeide pågår:** Også ved en rekke andre barnevernkontorer pågår det for tiden utviklingsarbeid på dette området, eksempelvis ved Sagene barneverntjeneste, Grorud barneverntjeneste og Søndre Nordstrand barneverntjeneste (denne "team"modellen blir spesielt presentert i neste fagbrev), Bærum barneverntjeneste, Tromsø barneverntjeneste, Porsgrunn barneverntjeneste, Fjell barneverntjeneste, Askøy barneverntjeneste med flere.

Regionale konferanser arrangert av Fylkesmannen og Barne, likestilling og integreringsdepartementet (BLID) i 2009 og 2010:

BLID og fylkesmannen arrangerer i 2009 og 2010 5 regionale 2 dagers konferanser for barnevernet og representanter fra samarbeidspartnere om; Barn som lever med vold i familien. Prosjektet har regien om disse konferansene. 2 av dem er allerede gjennomført i Kristiansand og Trondheim. De neste 3 holdes våren 2010 i Bergen, Oslo og Tromsø. Datoer for disse er ikke satt enda - følg med på Fylkesmannens nettsider.

De som er med i sentral prosjektgruppe nå:

Fra Senter for Krisepsykologi:

Psykolog Unni Heltne; prosjektleder
Psykolog Arne Blindheim
Psykolog Elin Hordvik
Psykolog Magne Raundalen
Sosionom Hege Rekdal
Psykolog Marianne Straume
Psykolog Hanne Cecilie Braarud
Psykolog Kari Eriksen

Fra Alternativ Til Vold:

Psykolog Per Øystein Steinsvåg; prosjektleder
Familieterapeut Øivind Aschjem
Psykolog Ingunn Eriksen
Psykolog Kaja Johannesen
Sosionom Wenche Tobiassen Sanna
Psykolog Hanne Netland Simonsen

Flere andre kollegaer og eksterne samarbeidspartnere har vært involvert i deler av prosjektet underveis.

Oversikt over mer informasjon fra prosjektet

Fagskriv som kan lastes ned fra våre hjemmesider under:

- Bulleteng 1: Introduksjon til tema
- Bulleteng 2: Sikkerhetsarbeid
- Bulleteng 3: Om arbeid med barn i gruppe
- Bulleteng 4: Voldsutsatte mødre og omsorg
- Bulleteng 5: Fedre som utøver vold og omsorg
- Bulleteng 6: Om skadevirkninger
- *Små vitner til vold*: Et informasjonshefte om barn og vold til foreldre berørt av vold. Det begynner å bli tomt for den skriftlige utgaven av denne - men elektronisk versjon kan lastes ned på hjemmesiden.

- Sluttrapport fra prosjektet 2004 – 2007 (sendes ved henvendelse pr. e-post)
- Informasjonshefte om: *Barnefordelingssaker der det er påstander om vold*. Utgitt av BLD. Spesielt rettet til sakkyndige, dommere og advokater i barnefordelingssaker, men svært nyttig også innen barnevernfaglig arbeid. Kan lastes ned fra våre, og departementets hjemmesider.
- Kartleggingspakke for voksne og barn; de som utøver vold og de som blir utsatt for vold (kan sendes ved henvendelse pr. e-post)
- En veileder for gruppearbeid med barn er utarbeidet. Det er utarbeidet en skriftlig utgave av denne (innbundet hefte), og elektronisk utgave kan lastes ned fra våre hjemmesider.

Våre hjemmesider/ e-post henvendelse:

Alternativ Til Vold: <http://www.atv-stiftelsen.no/>

Mail: per.oystein@atv-stiftelsen.no

Senter for Krisepsykologi: <http://www.krisepsyk.no/>

Mail: vold@krisepsyk.no

Andre sentrale hjemmesider (relevante rapporter og forskningsartikler, og informasjon om sentrale kurs, seminarer og konferanser):

BLD: <http://www.regjeringen.no/bld>

Bufetat: <http://www.bufetat.no>

Barneombudet: <http://www.barneombudet.no/>

NKVTS: <http://www.nkvts.no/>

NOVA: <http://www.nova.no/>

FAFO: <http://www.fafo.no/>

NIBR: <http://www.nibr.no/>

Reform. <http://www.reform.no/>

Krisesentersekreteriatet: <http://www.krisesenter.com/>

Krisesenterforbundet:

<http://www.norskkrisesenterforbund.no/>

Barnevernets utviklingssentert Vestlandet:

<http://www.unifobhelse.no/index.php?Gruppe=2&Lang=nor>

Barnevernets utviklingssenter, Midt Norge:

<http://www.ntnusamfunnsforskning.no/sitepageview.aspx?sitePageID=1002>

Barnevernets utviklingssenter, Nord: <http://www.bvunn.no/>

Nasjonalt nettbibliotek for barnevern og familievern:

<http://www.nbbf.no/BUF/rss/Portal.php>

Barn som lever med vold i familien

DESEMBER 2009

FAGBREV NUMMER 5

Et fagbrev utgitt av prosjektet "Barn som lever med vold i familien". Et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold (ATV) i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen, finansiert av Barne og likestillingsdepartementet.

Kunnskapsutvikling om vold og barn

Hovedmålsettingen ved prosjektet; "Barn som lever med vold i familien" er kunnskapsutvikling om vold og barn i hjelpeapparatet. Prosjektet er initiert og finansiert av Barne, likestilling- og integreringsdepartementet (BLID) og er et samarbeidsprosjekt mellom Alternativ Til Vold (ATV) i Oslo og Senter for Krisepsykologi (SfK) i Bergen. Vi startet vårt arbeid i januar 2004. Den første treårsperioden var vårt hovedfokus på kunnskapsutvikling i familievernet. I tre års perioden 2007 – 2010 er vårt hovedfokus kunnskapsutvikling i barnevernet.

Om dette fagbrevet

Dette er det 5. av 6 planlagte fagbrev til aktører innenfor det kommunale og statlige barnevernet, i perioden frem til jul 2009. Om du ikke har fått de 4 første fagbrevene, kan de lastes ned fra våre nettsider. Målsettingen er å informere om vårt arbeid, om ulike ressurser og produkter som finnes og om viktig utviklingsarbeid på området barn og vold. I dette 5. fagbrevet vil vi fokusere på kartlegging av vold for bedre beskyttelse av barn.

Oversikt over fagbrev; de som er utgitt og de som kommer før jul 2009:

Fagbrev 1: Beskrivelse av prosjektet; Barn som lever med vold i familien (jan. 09)

Fagbrev 2: Fenomenologisk beskrivelse av tematikken – i et barneperspektiv (febr. 09)

Fagbrev 3: Om skadevirkninger av å være utsatt for/ vitne til vold i familien (mars 09)

Fagbrev 4: Om problemstillinger rundt oppdagelse. Og om samarbeid mellom barnevern, politi, skole, barnehage m.f. i sammenheng med dette tema (november 09)

Fagbrev 5: Om kartlegging av vold, og om beskyttelse av utsatte barn. Et spesielt fokus på Klemetsrudmodellen (desember 09)

Fagbrev 6: Om spesialisert hjelp/tiltak for barn utsatt/ barn vitne (desember 09)

Kartlegging av vold og beskyttelse av utsatte barn - Et spesielt fokus på Klemetsrudmodellen.

Gode kartleggingsrutiner for å spørre om vold tenker vi er et viktig hjelpemiddel i barnevernets arbeid med å beskytte barn. Barn som lever med vold i familien er ofte verdensmestre i å holde på familiehemmeligheter, og ikke å fortelle om volden som skjer hjemme. Vi vet både av klinisk erfaring og ut fra forskningen at barn må spørres direkte og konkret om sine erfaringer med vold i familien. Barn er ofte svært lojale overfor sine omsorgspersoner, og kan også direkte eller indirekte ha fått munnkurv fra sin familie på å snakke om hva som skjer hjemme.

Gjennom prosjektarbeidet 2004 - 2009 har vi møtt mange barn som har levd med, eller lever med, vold i familien. En gjennomgående erfaring fra samtalen med barna, enten vi har møtt dem individuelt eller i grupper, er at barna ikke har snakket om volden de har blitt utsatt for eller levd med – gjerne gjennom en hel barndom. Flere har fortalt om erfaringer med både lærere og personer fra barnevernet som har spurt dem om hvordan de har det, uten å stille dem konkrete spørsmål om hva som skjer hjemme. Gjennom 3 år har en gruppe barn og ungdom fra Alternativ til Vold deltatt i Barneombudets Ekspertråd. Gruppen gir råd til Barneombudet om hva barn som lever med vold i Norge trenger. På flere møter har barnas erfaringer og ønsker i forhold til barnevernet vært tema. Barna er veldig tydelige på at de ønsker å bli stilt direkte spørsmål knyttet til vold. Og de ønsker at barnevernet skal stille direkte spørsmål om vold også til far og mor. De ønsker at barnevernet skal forstå den vanskelige livssituasjonen de står i, og også vite at barn og unge ofte tar på seg et altfor stort voksenansvar, og prøver på ulike måter å forhindre ny vold. Dette krever enormt mye krefter, som påvirker og skader barns normalutvikling.

Vold oppdages ofte ikke fordi vi ikke spør

Det blir understreket i både faglitteraturen, forskning og praksis, at ulike instanser i for liten grad oppdager eller har rutiner for å oppdage vold i familien. Økt kompetanse om vold og graden av alvor i skadeomfang bør etter vår mening føre til bedre rutiner hos alle som er i direkte kontakt med foreldre og barn. Vår erfaring tilsier at det å spørre om vold og gjøre det på en systematisk måte er hensiktsmessig. Gjennom Barneprosjektet har vi laget en egen kartleggingspakke som kan brukes som et redskap ved kartlegging av vold. Kartleggingspakken henvender seg både til barn/unge og foreldre; utsatte og utøver av vold. Ved henvendelse til oss (per.oystein@atv-stiftelsen.no) kan kartleggingspakken formidles. Her finnes skjema direkte henvendt til barn (aldersinndelt under og over 11 år), samt foreldreutgave til noen av spørreskjemaene. I tillegg har vi tatt med Abuse Index som kan brukes i samtale med utsatte, og Voldsanamnesen som brukes til kartlegging av voldsutøvelse ved Alternativ til Vold. Man trenger ikke å bruke hele kartleggingspakken, men man kan som hjelper plukke skjema man tenker er nyttig i den saken man står i, og ønsker å kartlegge/undersøke nærmere. Av særlig anbefaling er Opplevelsesskjemaet rettet mot barn og unge med spørsmål om hva barna har opplevd av volden. Her får barna spørsmål om de har opplevd eller sett noe av det som er beskrevet i spørsmålene. Det finnes også en egen foreldreutgave til dette spørreskjemaet, der foreldrene hver for seg kan svare på hva de tror barna har opplevd. Ofte ser vi stor diskrepans i forhold til hva barna rapporterer opp mot de voksne. Vår erfaring er at mange foreldre blir overrasket over hvor mye barna har fått med seg av volden. Videre er et annet skjema som kartlegger grad av traumatisering hos barn å anbefale. Dette skjemaet sier noe om grad av skadevirkningene på barna. Skjemaet heter Impact of Events Scale. En høy skåre her er en indikator på post traumatisk stress forstyrrelse (PTSD).

Søndre Nordstrand Barneverntjeneste har utviklet en egen modell for arbeid med familievold i barnevernet; Klemetsrudmodellen. Dette er en modell som er utviklet gjennom flere års arbeid i voldsteamet ved Klemetsrud

barneverntjeneste i Oslo, som i dag er en del av Søndre Nordstrand barneverntjeneste. Modellen skisserer en måte barnevernsansatte kan arbeide på i ulike typer familievoldssaker. Da dette kan brukes som en inspirasjon til andre barnevernkontor i forhold til å skape gode rutiner i arbeid med familievold, ønsker vi å vise til noen grunnleggende prinsipper som ligger til grunn for modellen og å oppsummere modellen kort. Mer informasjon om denne modellen kan fås ved å ta kontakt med Søndre Nordstrand Barnevernstjeneste.

Klemetsrudmodellen

Prinsipper bak modellen:

- Familievold er omsorgssvikt.
- Organisering med et voldsteam (består nå av 6 100% stillinger) som tar seg av bekymringsmeldinger knyttet til vold, for å sikre grunnleggende kunnskap om familievold hos de som jobber med sakene. Voldsteamet har mange oppgaver; utvikle interne rutiner, utvikle rutiner relatert til samarbeidspartnere, veilede andre kollegaer på kontorer i saker der vold er et tema, opprettholde høy kompetanse om vold ved kontoret, m.m.
- Alle voldsmeldinger blir avklart til undersøkelse etter Lov om barneverntjenester § 4-3 jfr. § 4-12.
- Sikkerhet for den voldsutsatte og barna er det viktigste hensynet for all jobbing i familievoldssaker.
- Egen sikkerhet må alltid ivaretas på best mulig måte.
- Tidlig intervensjon og effektiv saksgang er svært sentralt for positivt utfall i disse sakene.

Modellen er tredelt ved at den presenterer tre ulike prosedyrer for tre forskjellige typer meldinger. Tanken er at elementer fra hele modellen kan brukes for å tilpasse saksgangen til den aktuelle saken. Ved alle prosedyrene er det viktig at videre undersøkelse planlegges raskt og at det er hyppige møter med familien i begynnelsen for å hindre at familien "lukker seg" igjen.

Prosedyre 1: Skriftlig melding om vold mellom foreldrene

Meldingene går direkte til voldsteamet som avklarer meldingen og oppretter undersøkelse. Meldingen drøftes raskest mulig, man vurderer sikkerhet og fordeler saken til 2 i teamet. Hele teamet avklarer hvor og når første kontakt med familien skal skje, og hvordan man tar kontakt. Videre avklares det om det er nødvendig med samarbeid med melder eller andre instanser før man tar kontakt med familien. Avklarer også først med antatt voldsutsatt hvordan hun vurderer egen sikkerhet i forhold til felles samtale.

Første møte holdes fortrinnsvis på kontoret

Når begge foreldre kommer til møte, gjennomføres det som kalles "den 3-delte samtalen/møte". Det settes av minimum 2 timer til møtet, samt tid til planlegging og etterarbeid.

1. del av møtet er en fellessamtale. I denne delen av møtet gis det kun informasjon om barneverntjenestens og voldsteamets lovpålagte arbeid. Det er viktig å bruke den autoriteten barnevernet er i besittelse av, og at man tydelig på hva saken handler om, uten å gå inn på selve meldingen, men generalisere ved å si at dette er skadelig for barn. Saksbehandlerne har en tydelig styring i denne delen av samtalen. Foreldrene gis ikke mulighet til å snakke om meldingen her, og det er viktig å stoppe dem hvis de prøver, og si at "dette skal vi snakke om etterpå". Det kan utløse farlige situasjoner å snakke om volden med begge tilstede. Det informeres i fellessamtalen videre om barnevernloves virkeområde og om melding, undersøkelse, tiltak, frivillig-tvang. Bl.a. § 4-2, §4-3. §4-4, §4-12 . Voldsteamets arbeid presenteres, og

det presiseres at barnevernet ser på vold i hjemmet som omsorgssvikt og fokuser på hvordan det er å være barn i familien. Vi informerer om skadevirkninger når barn lever med vold i familien, forskningsresultater osv. Etter dette informeres det om at samtalen nå deles. Mor snakker da med saksbehandler i ett rom, mens far snakker med den andre saksbehandleren i et annet rom. Det informeres om at man vil gjennomgå meldingen med dem hver for seg, for så å samles til felles møte etterpå. Man tar styringen ved å si at "sånn jobber vi i voldsteamet", og dette er noe foreldrene ikke kan velge.

2. del av møtet er separate samtaler. Mor og far får samme informasjon, men hver for seg. Meldingen blir gjennomgått, og foreldrene forteller og kommenterer underveis. Det blir informert mer utfyllende om voldsteamets metoder, fokus på hva vold gjør med barna, informasjon om Alternativ til Vold eller andre tiltak, plasserer ansvaret for volden hos voldsutøver, gir nødvendige telefonnummer, spør hva som har skjedd siden episoden, spør om nettverket og hvem som vet om volden. Snakke om og spørre spesielt om barna.

Hovedessensen her er å møte foreldrene, lytte til deres historier og dreie fokuset over på barnet og hva volden gjør med barnet.

Spesielle hensyn å ta i samtalen med mor. På grunn av sikkerhetsspørsmålet tydeliggjøres at mor bestemmer hva som skal sies videre til far fra denne samtalen. Tilrettelegger for at mor kan fortelle om volden, men øver ikke press.

Spesielle hensyn å ta i samtalen med far. Finne spørsmål som bidrar til dialog, eks "hvordan var det for deg å bli arrestert av politiet?". Også far får anledning til å bestemme hva som skal sies i fellesmøtet etterpå.

Samkjøring. Saksbehandlerne møtes kort etter disse samtalerne for å konferere. Tenk sikkerhet. Har noe skjedd som endrer planen for siste del av møtet?

3. del av møtet er en ny fellessamtale. Det gis referat fra de separate møtene, enten av saksbehandler eller far forelder selv. Legges vekt på felles mål for å bygge allianse, vi vil alle det beste for barnet. Fremdrift og nye møter avtales, og foreldrene spørres hvordan de tenker det er bra å snakke med barna deres. Møtet avsluttes.

Prosedyre 2: Akuttmelding om vold i hjemmet

Ved akuttmelding er det ekstra viktig å tenke på å ivareta egen sikkerhet, være nøye på å kartlegge og vurdere de utsattes sikkerhet, koordinere med andre instanser, kartlegge alternative steder å bo, kartlegge sikkerhetsmuligheter, få informasjon om eventuell varetektsfengsling eller løslatelse av voldsutøver og å gi informasjon om anmeldelse og rett til bistandsadvokat.

Vurdering og utrykning. Viktig å ta seg tid til vurdering og planlegging før man rykker ut, også ved akuttmeldinger. Det er viktig å vurdere situasjonen sammen med melder og planlegge roller når man går inn i saken. For eksempel kan det være nyttig at politiet ivaretar sikkerheten ved å stå vakt, mens barnevernet snakker med familien og ivaretar familiearbeidet.

Det første møtet med familien i akutfasen: I denne fasen kan mange av de samme elementene som ved skriftlig melding brukes, om mulig bør de involverte snakkes sammen separat. Det er viktig å få kontakt og samtale med utøver så fort som mulig også når denne er fjernet fra hjemmet, for å trygge de utsatte og barna. Barna trenger å vite at begge foreldrene har det bra/ at de ikke trenger å engste seg for dem. I samtaler med barna er det viktig å formidle at volden ikke er deres skyld og at mamma og pappa vet at de blir snakket med og at det er greit.

Prosedyre 3: Melding om vold mot barn

Det er her spesielt viktig å ivareta sikkerheten til barnet og melder. Spesielt viktig er det å snakke med barnet før foreldrene informeres, slik at barnet ikke gis munnkurv. Beskrivelsen under forutsetter at melder er skole, barnehage eller lignende. Om melder er en annen, må prosedyren tilpasses.

Ved en slik melding er det viktig med grundige forberedelser og vurderinger før foreldrene kontaktes. I noen saker kan det være viktig å diskutere med egen ledelse om barnet bør undersøkes av lege eller ved sykehus, også med tanke på bevisinnhenting.

Samtalen med foreldrene bør skje samme dag som samtalen med barnet. Om mulig bør melder være tilstede i denne samtalen. I denne samtalen er det viktig at barnevernstjenesten tar på seg ansvaret for fremgangsmåten. Det er viktig å dempe foreldrenes sinne mot barnet og melder, om nødvendig ved sinnet rettes mot barnevernet i stedet. I etterkant av denne samtalen bør samtalen oppsummeres med melder og barnets og melders sikkerhet bør vurderes på ny. Videre tiltak og undersøkelse planlegges.

Mange barnevernkontorer er i gang med å utvikle systematiske rutiner for arbeid med vold.

En eller annen form for teammodell i arbeid med vold er i ferd med å ta form ved en rekke barnevernkontor. Noen kontorer har isteden for teammodell utarbeidet mer generelle systematiske retningslinjer og rutiner for arbeidet med vold, blant annet Stavanger og Drammen barneverntjeneste. I løpet av våren 2010 vil vi gi ut en veileder om arbeid med vold, som skal distribueres til alle barnevernkontor. I løpet av 2010 vil det også komme ut en bok på Universitetsforlaget; om grunnlagskunnskap om vold for bedre beskyttelse og hjelp. I denne boken vil hovedtemaet over bli grundig tatt opp.

Regionale konferanser arrangert av Fylkesmannen og Barne, likestilling og integreringsdepartementet (BLID) i 2009 og 2010:

BLID og fylkesmannen arrangerer i 2009 og 2010 5 regionale 2 dagers konferanser for barnevernet og representanter fra samarbeidspartnere om; Barn som lever med vold i familien. Prosjektet har regien om disse konferansene. 2 av dem er allerede gjennomført i Kristiansand og Trondheim. De neste 3 holdes våren 2010 i Bergen, Oslo og Tromsø. Representanter fra Søndre Nordstrand holder et innlegg på disse konferansene om Klemetsrudsmodellen, og deres langvarige systematiske arbeid med vold. Representanter fra Stavanger barnevernvakt vil på de samme konferansene formidle om utarbeiding av systematiske retningslinjer ved akutt arbeid med vold. Datoer for disse er ikke satt enda - følg med på Fylkesmannens nettsider.

De som er med i sentral prosjektgruppe nå:

Fra Senter for Krisepsykologi:

Psykolog Unni Heltne; prosjektleder

Psykolog Arne Blindheim

Psykolog Elin Hordvik

Psykolog Magne Raundalen

Sosionom Hege Rekdal

Psykolog Marianne Straume

Psykolog Hanne Cecilie Braarud

Psykolog Kari Eriksen

Fra Alternativ Til Vold:

Psykolog Per Øystein Steinsvåg; prosjektleder

Familieterapeut Øivind Aschjem

Psykolog Ingunn Eriksen

Psykolog Kaja Johannesen

Sosionom Wenche Tobiassen Sanna

Psykolog Hanne Netland Simonsen

Flere andre kollegaer og eksterne samarbeidspartnere har vært involvert i deler av prosjektet underveis.

Oversikt over mer informasjon fra prosjektet

Fagskriv som kan lastes ned fra våre hjemmesider under:

- Bulleteng 1: Introduksjon til tema
- Bulleteng 2: Sikkerhetsarbeid
- Bulleteng 3: Om arbeid med barn i gruppe
- Bulleteng 4: Voldsutsatte mødre og omsorg
- Bulleteng 5: Fedre som utøver vold og omsorg
- Bulleteng 6: Om skadevirkninger
- *Små vitner til vold*: Et informasjonshefte om barn og vold til foreldre berørt av vold. Det begynner å bli tomt for den skriftlige utgaven av denne - men elektronisk versjon kan lastes ned på hjemmesiden.
- Sluttrapport fra prosjektet 2004 – 2007 (sendes ved henvendelse pr. e-post)
- Informasjonshefte om: *Barnefordelingssaker der det er påstander om vold*. Utgitt av BLD. Spesielt rettet til sakkyndige, dommere og advokater i barnefordelingssaker, men svært nyttig også innen barnevernfaglig arbeid. Kan lastes ned fra våre, og departementets hjemmesider.
- Kartleggingspakke for voksne og barn; de som utøver vold og de som blir utsatt for vold (kan sendes ved henvendelse pr. e-post)
- En veileder for gruppearbeid med barn er utarbeidet. Det er utarbeidet en skriftlig utgave av denne (innbundet hefte), og elektronisk utgave kan lastes ned fra våre hjemmesider.

Våre hjemmesider/ e-post henvendelse:

Alternativ Til Vold: <http://www.atv-stiftelsen.no/>

Mail: per.oystein@atv-stiftelsen.no

Senter for Krisepsykologi: <http://www.krisepsyk.no/>

Mail: vold@krisepsyk.no

Andre sentrale hjemmesider (relevante rapporter og forskningsartikler, og informasjon om sentrale kurs, seminarer og konferanser):

BLD: <http://www.regjeringen.no/bld>

Bufetat: <http://www.bufetat.no>

Barneombudet: <http://www.barneombudet.no/>

NKVTS: <http://www.nkvts.no/>

NOVA: <http://www.nova.no/>

FAFO: <http://www.fafo.no/>

NIBR: <http://www.nibr.no/>

Reform. <http://www.reform.no/>

Krisesentersekretariatet: <http://www.krisesenter.com/>

Krisesenterforbundet:

<http://www.norskkrisesenterforbund.no/>

Barnevernets utviklingssentrum Vestlandet:

<http://www.unifobhelse.no/index.php?Gruppe=2&Lang=nor>

Barnevernets utviklingssenter, Midt Norge:

<http://www.ntnusamfunnsforskning.no/sitepageview.aspx?sitePageID=1002>

Barnevernets utviklingssenter, Nord: <http://www.bvunn.no/>

Nasjonalt nettbibliotek for barnevern og familievern:

<http://www.nbbf.no/BUF/rss/Portal.php>